

הוראות והודעות

מספר ההוראה: 3.28 (הוראה 3.28 לפרק 3 בתע"ס) מס' עמודים: 62

תאריך תחולה: 1.7.2004 תאריך פרסום: ט"ו בתמוז תשס"ד
4 ביולי 2004

מניעה וטיפול בתופעת האלימות במשפחה

=====

1. כללי

- 1.1 הוראה זו מבטלת את ההוראה הזאת מתאריך 1.1.93.
- 1.2 אלימות היא תופעה חברתית וכוללת אוכלוסייה מכל השכבות ואינה אופיינית לקבוצה מסוימת בעלת מאפיינים סוציו-אקונומיים או תרבותיים.
- 1.3 תופעת האלימות במשפחה הינה בעיה ציבורית חברתית אשר לה השפעות ברמה האישית, המשפחתית והחברתית והשלכות לטווח הקצר והארוך.
- 1.4 משרד הרווחה בשיתוף עם משרדי ממשלה שונים וארגונים, מפעיל ומפתח שירותים ומענים לשם מניעה וטיפול באלימות במשפחה, בראייה מערכתית בעלת אופי בין מקצועי, בין ארגוני, המתבססת על כך שתופעת האלימות הינה שלילית ומזיקה, ויש לגנותה על כל צורותיה.
- 1.5 בהוראה זו מפורסמים התשתיות החוקיות, הנהלים ודרכי ההתערבות למחלקות לשירותים חברתיים בטיפול בתופעת האלימות במשפחה בתחומי המניעה, הטיפול ופיתוח ידע ושירותים בכפוף לחוק מניעת אלימות במשפחה תשנ"א - 1991.

2. הגדרה

אלימות - שימוש בכוח המהווה עבירה על החוק. תופעות שכיחות בביטוי אלימות:

- ◆ המעשים חוזרים על עצמם, ולעיתים קרובות עולים בתכיפותם וחומרתם.
- ◆ המעשים נעשים ללא התחשבות במצבו הנפשי ו/או הפיזי של הקורבן.
- ◆ המעשים מבוצעים כדי להוכיח שליטה על חייו של הקורבן או כדי "להענישו".

3. אוכלוסיית יעד

אלימות במשפחה מתרחשת לאורך כל מעגל החיים וכוללת את מגוון האוכלוסיות: אלימות בין בני זוג נשואים ושאינם נשואים (בתקופת הקשר והחיזור), אלימות כלפי ילדים ע"י הוריהן, אלימות כלפי הורים ע"י ילדים כולל כלפי זקנים ובין זקנים, כלפי חריגים במשפחה, אלימות בין אחים, ילדים ומתבגרים החשופים לאלימות במשפחתם.

4. תשתית חוקית לפעילות

המדיניות מתבססת על מספר חוקים שהמרכזי בהם הוא החוק למניעת אלימות במשפחה תשנ"א 1991.

4.1 החוק למניעת אלימות במשפחה (התשנ"א - 1991)

החוק מתייחס לאלימות פיזית, מינית, נפשית ופסיכולוגית (למרות הקושי להגדיר ולהוכיח אלימות פסיכולוגית והתעללות נפשית). החוק מאפשר הוצאת צו הגנה ומתן סעד לנפגעים. כמו כן מאפשר החוק פניה של הערכאות המשפטיות לפקיד סעד לחוק הסעד סדרי דין לשם קבלת תסקיר אודות המשפחה ומתן המלצות טיפוליות (ראה נספח להוראה 3.20 בתע"ס).

החוק נותן אפשרות למיצוי החלופה למניעת הוצאת ילדים ונשים נפגעי האלימות, על ידי הוצאת הפוגע האלים מהבית. כן מאפשר החוק (בתיקון מאוחר משנת תשנ"ו - 1996) הרחקה עד למקסימום שנה. החוק למניעת אלימות במשפחה מהווה נדבך נוסף בחקיקה הסוציאלית המאפשרת התמודדות טובה יותר עם בעיות אלימות משפחה. בעקבות החקיקה מפותחות גישות חדשות, אשר נועדו גם להשפיע על שינוי דפוסים תרבותיים בלתי רצויים, ועל רמת האחראיות של הגורמים הנוגעים בדבר, במערכת המשפחתית ומחוצה לה.

4.2. חוק העונשין (תיקון מס' 26 התשנ"ט - 1989) פגיעה בקטינים ובחסרי ישע
התיקון לחוק נותן הגדרה חדשה לעבירות כלפי חסרי ישע וקטינים, מגדיל את העונש על עבירות התעללות בילדים, ובעיקר מרחיב את חובת בעלי המקצוע וחובת הציבור לדווח לפקיד סעד לחוק הנוער (טיפול והשגחה) או למשטרה על כל התעללות בקטינים ובחסרי ישע.

4.3. חוק הנוער טיפול והשגחה (התש"ך 1960)
החוק מעניק לפקיד הסעד, על פי חוק זה, סמכויות של חקירה, ייזום הליכים בבית משפט לנוער כדי להגן על קטינים ששלומם נתון בסכנה, נקיטת צעדים מיידים או בהתאם לצורך, ומתן חוות דעת ותסקירים לבית משפט כדי שיוכל להחליט בעניינם של קטינים שיש חשש לשלומם הגופני או הנפשי.

4.4. חוק הכשרות המשפטית והאפוסטרופסים (התשכ"ב 1962)
חוק זה קובע את הסמכויות של ההורים כאפוסטרופסים לילדים הקטינים, וכן סמכויות של אפוסטרופסים ממונים לאנשים הזקוקים למינוי זה, חולי נפש, קטינים או נכים, שהאפוסטרופסים הטבעיים שלהם אינם ממלאים את חובתם או כשהחסיים אינם יכולים לדאוג לענייניהם. החוק מפרט את סמכויות פקידי הסעד בנושא זה.

4.5. חוק ההגנה על חוסים (התשכ"ו - 1966)
מטרת חוק זה להגן על זקנים וחוסים אחרים, ולאפשר טיפול בזקן נזקק

או בכל אדם הזקוק לטיפול ראוי. זאת במצבים בהם אין הזקן או חוסה אחר משתף פעולה עם המטפל או שבני משפחתו אינם דואגים לו בדרגה המסכנת את שלומו הגופני או נפשי. במקרים אלה, יפנה פקיד הסעד לבית המשפט ויציע תכנית טיפולית הולמת.

4.6. חוק הסעד (סדרי דין בענייני קטינים חולי נפש ונעדרים) (התשט"ו - 1955)

חוק זה מאפשר לבתי המשפט או לבתי הדין הרבניים להורות לפקיד הסעד לחקור ולחוות דעתו בתסקיר, בכתב או בעל פה, בענייניו של הקטין או חולה הנפש, ומגדיר את סמכויותיו של פקיד הסעד בנושא זה.

4.7. פקודת המבחן, נוסח חדש (התשכ"ט - 1969)

חוק זה מאפשר לבתי המשפט בעניין פלילי להורות לקצין מבחן למבוגרים לחקור ולחוות דעתו בכתב לגבי מי שהורשע בפלילים ולבדוק שאלות טיפוליות והמלצות לגבי העונש.

4.8. חוק אמנת האג, (החזרת ילדים חטופים) - התשנ"א - 1991

חוק זה מאפשר לבית המשפט להורות לפקיד הסעד לחקור ולחוות דעתו בתסקיר בענייניו של קטין שנחטף ע"י אחד מהוריו או בני משפחתו ולבדוק בהתאם לסעיף 13 לחוק, האם מדובר במצב חריג המחייב את בית המשפט להתערב להחזרת הילד למדינה ולהורה ממנו נחטף או להשאירו בישראל.

4.9. חוק בתי המשפט לענייני משפחה - 1995

חוק זה מפרט את ריכוז סמכויות השיפוט בענייני משפחה בבימ"ש אחד וע"י שופט אחד לכל משפחה. כמו-כן קובע החוק את הפעלת יחידת הסיוע ליד ביהמ"ש לענייני משפחה וסמכויות יחידת הסיוע. כן מרחיב החוק את סמכויות פקיד הסעד בייזום הליך בביהמ"ש.

5. צורות אלימות

5.1 אלימות פיסית

קשת רחבה של התנהגויות המבוצעת ע"י האלים על גופו של הקורבן:

דחיפה, יריקות צביטות, משיכת שיער, בעיטות, דקירה, כוויות, הכאה, ירייה, הגבלת חופש התנועה, פגיעה באמצעות חפצים, מניעת אוכל, הטרדה, פגיעה ברכוש, פגיעה בבעלי חיים, מניעת שינה, כפיית הקורבן לבצע פעולות משפילות.

5.2 אלימות מינית

פעילות מינית אגרסיבית כנגד גופו של הקורבן וכנגד רצונו. קשת רחבה של התנהגויות שיש בהן פגיעה בגופו של הקורבן, נגיעות בלתי רצויות בחלקי הגוף, פעילות מינית המלווה בפגיעות פיזיות, פעילות מינית עם אדם שלישי בניגוד לרצונו, ותוך שימוש בכוח פיזי או איומים, כולל עבירת מין המתבצעת גם ללא שימוש בכוח כמו גילוי עריות ומעשים מגונים.

5.3 אלימות נפשית/פסיכולוגית

שימוש באמצעים המכוונים לגרום לפגיעה רגשית ונפשית באדם, ללא מגע ישיר עם גופו. מדובר בהרס שיטתי של הערך העצמי על ידי הפעלת כוח ושליטה בצורות שונות: סחיטה, דיכוי, איומים, מניעת מזון ו/או שינה, הטרדה, השפלה, מניעת קשרים חברתיים ובידוד חברתי.

5.4 אלימות כלפי רכוש

פגיעה, שיטתית, בדרך כלל, ברכושו של הקורבן (ללא מגע או פגיעה בגופו) במגמה לדכאו, לפגוע ברגשותיו ולערערו מבחינה פסיכולוגית.

6. אלימות במשפחה

אלימות במשפחה הינה שימוש באחת או יותר מצורות האלימות המוגדרות בחוק בתוך המערכת המשפחתית. מדובר במשפחה עפ"י הגדרתה - קרבת נישואין וקרבת דם בעבר ובהווה כן מתייחס לדוע/ה בציבור וכן ליחסים בין אחראי על קטין או חסר ישע.

6.1 בני זוג

אלימות בין בני זוג הן כלפי נשים והן כלפי גברים מאופיינת, על ידי שימוש

באחת או יותר מצורות האלימות המוגדרות בסעיף 5 לעיל אלימות זו מושפעת מעמדות החברה, ערכיה ואמונותיה על מעמד האישה בחברה ועל המשפחה.

6.2 קטינים

אלימות כלפי קטינים יכולה להתבטא מרמה של הזנחה קשה ועד לרמה של אלימות פיסית התעללות מינית ונפשית, מצד הורה / הורים, אפוטרופסים או בן משפחה אחר, או האחראים על הקטין. בין הצורות השונות בהן מופעלת אלימות כלפי קטינים ניתן לציין: הזנחה ופגיעה נפשית חוסר מענה לצורכי הקטין בתחום ההתפתחות הרגשית - היותו אהוב, נאהב, רצוי ובעל ערך, הפוגעת בגיבוש הזהות העצמית של הקטין (הפחדה), ניצול הטלת טרור או תביעות בלתי הגיוניות המוצגות באופן שיגרת לקטין). התעללות מינית ניצול הקטין לסיפוק מיני של בן משפחה.

קטינים, העדים להתנהגות אלימה במערכת המשפחתית, נפגעים רגשית ונפשית. הפגיעה יכולה להתבטא בפגיעה מיידית כמו מצבי רוח, בעיות בקשרים עם הסביבה מחלות פסיכו-סומטיות וכן השפעות לטווח ארוך העלולות להתבטא בהתנהגותם החברתית, הזוגית וההורית. במחקרים נמצא כי לחשיפה לאלימות בגיל מוקדם (גם אלימות לא ישירה), יש השפעות מרחיקות לכת המגבירות את הסיכון למעורבות באלימות במשפחה בבגרותם.

6.3 זקנים

זקן פגיע עקב מצבו או גילו. פגיעה הנגרמת לזקן על ידי בן משפחה או אדם אחר אשר אמור לטפל בו, להגן עליו ולתמוך בזקן. גלויי הפגיעה בזקנים אינם מוגבלים לפגיעה פיזית או נפשית אלא כוללים גם הזנחה וניצול כספי וחומרי.

6.4 נכים, חולי נפש ומפגרים

פגיעה במוגבל כמפורט בסעיף 5.3 לעיל, הנגרמת ע"י בן משפחה או האחראי עליהם.

6.5 מתבגרים

אלימות של מתבגרים כלפי אחד מבני המשפחה ואלימות בין זוגית (בתקופת החיזור).

7. הנחות יסוד לגבי תופעת האלימות במשפחה

- 7.1 כללי: אלימות במשפחה מוגדרת כשימוש בכוח פיזי, מיני ופסיכולוגי לא לגיטימי של בן משפחה אחד כלפי אחר. הגישה המרחיבה מתייחסת לסוגים רבים ולרמות שונות של שימוש בכוח, גישה המדגישה את החוויה של חיים בתוך טרור ופחד.
- 7.2 אלימות במשפחה כתופעה חברתית: אלימות כלפי בני משפחה היא תופעה חברתית רבת היקף אשר משקפת את יחסה הכולל של החברה לנשים ולחלשים בחברה ובמשפחה. העמדות והערכים החברתיים והתרבותיים בהקשר ליחסים בין המינים ולחיי משפחה. באופן כללי יש להכיר את התופעה ולהציע שיטות התערבות תוך התייחסות לסוגיות סוציולוגיות ותרבותיות אלה.
- 7.3 אלימות כאורח חיים: תופעת האלימות במשפחה מאופיינת ברצף של התנהגות מתעללת ובהסלמה בחומרת ההתעללות. בדרך כלל לא מדובר בפעם אחת אלא באורח חיים של טרור ואלימות מתמשכים ומחמירים. התופעה, בדרך כלל, אינה מופסקת ללא התערבות של גורמים חיצוניים פורמליים ובלתי פורמליים (בבחינת פריצת מעגל האלימות).
- 7.4 כיוון הפעלת הכוח: הדינמיקה במצבי אלימות במשפחה מאופיינת, על פי רוב, בקיומו של תוקף וקיומו של קורבן או קורבנות ברורים. לעיתים נטען כי הפעלת הכוח הינה דו כיוונית וקיימת אלימות הדדית. יש להיזהר משימוש בטענה זו שכן כל עוד לא בודקים את האלימות לא נדע אם היא יזומה או תגובתית.

7.5 אלימות היא עבריינות: אלימות במשפחה הינה התנהגות עבריינית פלילית שלה היבטים של חומרה יתירה בהשוואה לאימות בין זרים במספר היבטים:

א. מדובר ברצף של התנהגות מתעללת

ב. באלימות במשפחה ישנו קורבן עיקרי וישנם קורבנות משניים שסבלם אינו פחות מסבל הקורבן העיקרי.

ג. הפגיעות הרגשיות נפשיות כתוצאה מאלימות במשפחה הינן טראומטיות יותר מהפגיעות הפיזיות שכן מדובר בהתנגשות קיצונית בין המקום שאמור להיות המגן והאינטימי ביותר, למקום ההופך להיות המקום הפוגע והמזיק ביותר.

7.6 אלימות אינה סימפטום: אלימות אינה ביטוי לבעיות אחרות והיא אינה סימפטום לבעיות אחרות, שכן להיות אדם אלים, משמעותו **לחשוב בצורה אלימה** – שלגיטימי להשתמש בכוח על מנת לכפות את רצוני על הזולת – **להרגיש בצורה אלימה** – להחטיף רגשות Inflicting emotions ליצור אווירת טרור ופחד – **ולהתנהג בצורה אלימה** – לצעוק, לקלל, להרביץ, לזרוק חפצים ועוד- הטיפול מחייב התייחסות לכל ההיבטים הללו, ולא רק הפסקת האלימות הפיזית זו הנראית לעין ובכך לפתור את הבעיה.

7.7 כל חברי המשפחה מעורבים וחיים תחת טרור: האלימות במשפחה יוצרת מציאות חיים בלתי נסבלת לכל חברי המשפחה, גורמות לפגיעות נפשיות רגשיות קשות ביותר אצל הקורבן הישיר ואצל הקורבנות העקיפים בטווח המיידי ובטווח הארוך. החוויה העיקרית אותה חווים הקורבנות הינה חיים בפחד ובטרור שבאים לידי ביטוי בפגיעות קשות בדימוי העצמי, בהתנהגויות אוטומטיות ובלתי ספונטניות באובדן וצמצום העצמיות, בהאשמה עצמית, בבדידות קשה, בקשיים בתפקוד, בפגיעה בהתפתחות, בחוסר יכולת לנבא ובחרדה מתמדת, בעייפות ובתשישות קיצונית ובתגובות קשות רבות נוספות.

7.8 דפוסי שמירת הסוד: בגלל הסינדרום שמפתחים קורבנות לאלימות במשפחה, הם מתקשים מאד בפנייה לקבלת עזרה. הקורבנות מאשימים את

עצמם, מתביישים במה שקורה, פוחדים להיפגע על ידי התוקף אם יחשפו את המצב. הם אינם מגדירים את עצמם כקורבנות אלימות ומאבדים את האמון ביכולת הסביבה לסייע להם. גם התוקפים אינם פונים לעזרה שכן הם נוטים להתכחש לקיומה של בעיה ולהשליכה על קורבנות. פנייה לעזרה נעשית, בדרך כלל, רק מספר שנים לאחר שמתחילה האלימות ו/או כאשר התרחש אירוע אליים. יש, על כן, צורך לבצע פעולות נרחבות של הסברה לאותה משפחה לצורך שבירת הסוד.

8. עקרונות ההתערבות

רציונל

על מנת להתערב בצורה יעילה ולספק את מגוון השירותים הנדרש בתחום, יש לשלב בין ההתערבויות ברמות השונות: החוקית/משפטית/אכיפתית, הרמה הגנתית/טיפולית/שיקומית של הפרט והמשפחה והרמה החינוכית/מניעתית.

8.1 התערבות על רצף של שירותים: פיתוח השירותים ייעשה ע"פ תפיסה אקולוגית לפיה קיים מגוון רחב של שירותים בכל אחד מהתחומים: **בתחום ההגנה** מקלט לנשים מוכות, הוסטל לגברים אלימים, דירות קלט, צו הגנה ותוכניות הגנה אחרות. **בתחום הטיפול** טיפול פרטני-קבוצתי-משפחתי, טיפול קצר מועד וטיפול ארוך טווח, טיפול דינמי וטיפול משימתי, **בתחום הענישה**: מאסר, מעצר הרתעתי, שרות לציבור, צו מבחן. **בתחום המניעה** הסברה ושינוי עמדות, הגברת מודעות, חינוך לפתרון קונפליקטים, חינוך לזיהוי "נורות אזהרה" ועוד. ככל שיורחב רצף השירותים שעומד לרשות איש המקצוע המתערב, כך יינתן מענה מקיף ומתאים יותר לכל פרט ומשפחה.

8.2 התערבות מערכתית/אקולוגית: אבחון הפרט והמשפחה והטיפול בהם צריכים להיות מערכתיים במובן **שיש לקחת בחשבון את כל הגורמים שהשפיעו או משפיעים על המצב וכל הגורמים שיכולים לסייע לפתרון המצב וליציאה ממעגל האלימות**. יש לאבחן ולטפל ברמת

הפרט עצמו על מאפייניו ההתנהגותיים, הקוגניטיביים והרגשיים. לאבחן ולטפל ברמת סביבתו הישירה כגון: ילדיו, הוריו, מקום עבודתו, חבריו וקבוצות ההשתייכות השונות שלו. לאבחן ולטפל בכל הגורמים האחרים המשפיעים על חייו באופן לא ישיר, כגון: מעמדות אנשי המקצוע המטפלים בו, זמינות ונגישות של שירותים ועד לרמת המאקרו הרחבה של סוגיות תרבותיות, פוליטיות וחברתיות.

8.3 איגום משאבים: לצורך התערבות יעילה רצוי לאגם משאבים בין גופים שונים המטפלים בתופעה ברמה המקומית לצורך חיזוק המסגרות הפועלות והקמת מסגרות חדשות.

8.4 שיתוף פעולה בין משרדי: התערבות יעילה מותנית בשיתוף פעולה יומיומי ומתמשך בין המשרדים השונים שעוסקים בתופעה: שירותי הרווחה, משטרת ישראל, בתי המשפט, מסגרות חינוך, מסגרות בריאות ועוד. חשוב להגדיר את חלוקת התפקידים בין הגורמים המתערבים השונים, לפתח נוהלי שיתוף פעולה, הפנייה, העברת מידע וקשר בין המשרדים.

9. הנחות יסוד לגבי ההתערבות

9.1 אי לגיטימציה: אלימות איננה לגיטימית בשום מצב. איש המקצוע המתערב יביע עמדה חד משמעית זו הן כלפי התוקף והן כלפי הקורבן וזו תהא נקודת הפתיחה של יצירת הקשר הטיפולי. המטפל באלימות במשפחה בניגוד לתחומים אחרים איננו נייטרלי. הוא מהווה נציג ממסד ששולל התנהגות לא חוקית ולא מוסרית.

9.2 מיידיות וזמינות: מתן עזרה במצבי אלימות במשפחה ייעשה באופן מידי וזמין ע"י גורמים המטפלים הן על מנת לענות למצבי חירום והן על מנת להושיט יד לעזרה לקורבן הפונה בבקשת עזרה. לשם כך ייערכו כל השירותים למתן עזרה בשעת הפנייה ללא עיכוב (ככל האפשר), ללא יצירת רשימות המתנה וללא לקיחת סיכונים באשר לדרגת הסיכון בה מצוי

הקורבן לפני שעבר אבחון יסודי. מצב זה מחייב הערכות של 24 שעות ביממה בחלק מן המסגרות וקשר הדוק בין המסגרות הכונוניות לאחרות. יצוין כי עלינו לשאוף למיידיות, פניות ונגישות אופטימלית כזו כמתואר.

9.3 הדגשת אחריותו של התוקף: התוקף הוא האחראי היחידי להפסקת האלימות. הקורבן בשום מצב איננו אחראי לאלימות ומסרים אלו יועברו לשניהם עם תחילת ההתערבות. יחד עם זאת אחראי הקורבן להגנה על עצמו ועליו לסייע בבניית תכנית ההגנה המתאימה ביותר עבורו, כאשר אין מדובר בקורבן המוגדר עפ"י החוק כקטין ו/או חסר ישע.

9.4 גיוס התוקף (טיפול כפוי): התוקף, על פי רוב, מתנגד להגיע לטיפול, מכחיש את האלימות ומאשים את הקורבן בבעיות המשפחה. הוא יגיע לטיפול בד"כ בגלל סנקציה פורמלית או בלתי פורמלית. יחד עם זאת, גיוס לתהליך הטיפול הינו, פעמים רבות, המפתח לשיקום המשפחה. מה גם שידוע כי למעלה מ-70% מהנשים המוכות נשארות עם בני זוגן ואינן ממהרות להתגרש. לכן יש לעשות כל מאמץ לגייס את הגבר לטיפול ולסייע לאישה ליצור את הסנקציה שתביא אותו לטיפול באמצעים שונים: באמצעות הילדים, במסגרת התערבות לאלתר (בזמן אמת) בתחנת המשטרה או באמצעות לחץ מצד המשפחה, האישה או ביהמ"ש.

10. הסדרים ומענים

המשרד פועל ליצירת הסדרים עם מערכות שרות שונות כדי ליצור מענים בתחום האלימות במשפחה. להלן תחומי ההסדרים:

10.1. הבטחת הכנסה באמצעות המוסד לבטוח לאומי בכפוף לתקנות הבטחת הכנסה התשמ"ב - 1982 המפורסמות בהוראה 3.7 בתע"ס.

10.2 מענים לנשים מוכות בתחום הדיור של משרד הבינוי והשיכון "כללים ואופן הטיפול בנשים מוכות" (נספח א')

10.3 מעני חירום בתחום הדיור לגברים מורחקי הבית. משרד הבינוי והשיכון
"כללים ואופן הטיפול בגברים מורחקי בית" (נספח ב').

10.4 תגמולים לילד שנתייתם על רקע אלימות במשפחה בכפוף לחוק
התגמולים (ילד שנתייתם עקב מעשה אלימות במשפחה),
התשנ"ה - 1995 (נספח ג').

11. השתלמויות

טיפול בתופעת האלימות במשפחה מצריך הקניית מיומנויות לעובדים
סוציאליים העוסקים, בין השאר, בתחום זה, וכן בניית והפעלת תכניות הדרכה
ויעוץ.

המשרד מסייע בהתאם לצורך והאמצעים העומדים לרשותו, בהשתלמויות
ובפיתוח תוכניות הכשרה בנושא אלימות במשפחה.

ההשתלמות מיועדת ל:

11.1 עובדים סוציאליים ופקידי סעד במחלקות לשירותים חברתיים.

11.2 עובדי המרכזים למניעה טיפול באלימות במשפחה.

11.3 עובדי ארגונים השותפים בהפעלת המרכזים לטיפול באלימות במשפחה,
יחד עם המחלקות לשירותים חברתיים.

11.4 עובדי המקלטים לנשים מוכות ועובדי דירות קלט לנשים מוכות.

11.5 עו"סים מתחומים וארגונים שונים הבאים במגע עם אוכלוסיית נפגעי
האלימות במשפחה: מתחום הבריאות, משפט, משטרה, חינוך, שבי"ס ועוד.

12. מחקר והערכה

המשרד יוזם, מבצע ומעודד ביצוע מחקרים בתחום אלימות במשפחה ברמה המקומית, המחוזית והארצית. מחקרים שנעשו ונעשים ביוזמת המשרד: סקר על מאפייני האלימות בין בני זוג, הערכת שביעות רצון מהטיפול המוצע וכן תיקוף כלי הערכת המסוכנות. כמו כן, נעשה מחקר הערכה משווה בין מסגרות טיפול שונות לגברים אלימים. ע"י מכון מינרווה באוניברסיטת חיפה. בכל מקרה, פניות לגורמי הטיפול לשם עריכת מחקרים בתחומם, נעשות באישור משרד הרווחה.

13. זרכי התערבות

- 13.1 הערכת מסוכנות: מיומנות טיפולית ומודל אבחוני אותו חייב כל בעל תפקיד המטפל בתופעה לרכוש בטרם הוא פוגש בקורבנות אלימות במשפחה. ההגנה על הקורבן תעמוד בראש סדר העדיפויות של איש הטיפול המתערב, ולשם כך יעמוד לרשותו כלי להערכת מסוכנות בין בני זוג (נספח ד'). המודל להערכת פוטנציאל מסוכנות הקיים משמש להערכת מסוכנותו של אדם המוכר או נחשד כאלים (ולא לגבי כל אדם). יצוין כי הכלי משמש ככלי תומך החלטות ואיננו עומד בפני עצמו.
- 13.2 הגנה על קורבנות: הגנה על קורבנות הנה המטרה הראשונה שכן מדובר על סוגיות של חיים ומוות. לצורך הגנה על קורבנות יש לבצע הערכת מסוכנות ולפעול ע"פ תוצאות ההערכה. במצבי סיכון יש להפריד בין התוקף והקורבן באופן זמני באמצעות צו הגנה או במצבים הקיצוניים באמצעות מקלט לנשים מוכות או דירת קלט או הסתרה אחרת. לכל קורבן של אלימות במשפחה יש לבנות תכנית הגנה מפורטת ואישית בשלב הראשון של ההתערבות. רק לאחר שהקורבן מוגן אפשר לעבור לסוגיות אחרות בטיפול בו.

13.3 טיפול ושיקום הקורבן, התוקף והמשפחה: ניתן לשבור את מעגל האלימות, להפסיק להשתמש באלימות ולהפסיק לספוג אלימות. ניתן לשקם את חיי המשפחה ובחלק מהמקרים לפרק את משפחה ולבנות חיים חדשים ללא אלימות. ניתן ללמד את בני המשפחה התנהגויות אלטרנטיביות לאלימות במצבי לחץ וקונפליקט, לפתור בעיות אחרות, לתעל כעסים אחרת. ממצאי מחקרים רבים מראים על הצלחות משמעותיות (כ-80%) של יציאה ממעגל האלימות בעקבות טיפול. קשה מאוד לשבור את מעגל האלימות ללא סיוע (פורמלי או בלתי פורמלי). חשוב לציין יחד עם זאת כי לא בכל המקרים ניתן לסייע. ע"פ הספרות המקצועית כ-20% מהגברים האלימים אינם ברי טיפול ומקרים אלו צריכים להיות מאובחנים בשלבים מוקדמים תוך הדגשת היבטים של הגנה על הקורבן והענשת והרחקת האלים. כיום יש מסגרות טיפוליות שמיומנותן בטיפול ובמניעת אלימות במשפחה במחלקות לש"ח, ומסגרות אלה מטפלות בנשים, גברים, בילדים ובמשפחה כמערכת, ובהמשך גם התחנות לייעוץ בחיי נישואין ומשפחה.

13.4 ענישה והרתעה של התוקפים: הטיפול איננו תחליף לכך שאדם אלים יענש על התנהגותו. החמרה עם עברייני אלימות במשפחה מהווה מסר חברתי מרטיע לכל אלה הסבורים שהתנהגות אלימה בתוך הבית הנה לגיטימית ואיננה עניינם של גופים חיצוניים. חשוב לשלב את הענישה בטיפול (לתוקפים שהינם ברי טיפול) ולפתח רצף של עונשים שיהיו ברי יישום.

13.5 מניעה וחינוך לכלל האוכלוסייה: ככל שיושקעו משאבים רבים יותר בחינוך לפתרון בעיות, לפתרון קונפליקטים, להתמודדות עם כעסים, לזוגיות שוויונית, לחיי משפחה, לכבוד בין אדם לרעהו - יצומצמו ממדי התופעה ויושקעו פחות משאבים בהתמודדות עם תופעות קיימות. מניעה צריכה להיעשות במסגרות חינוכיות בשלבים מוקדמים ומאוחרים, דרך פרסום והסברה, דרך הרתעה, דרך חינוך ומתן כלים להורות טובה, דרך חינוך מבוגרים, דרך הגברת המודעות לחומרת התופעה, מאפייניה ותוצאותיה, דרך חיזוק של אוכלוסיות חלשות (נשים, זקנים, ילדים, חריגים), דרך שינוי עמדות של אנשי מקצוע העוסקים בתופעה ועוד.

14. זרכי התערבות ברמה המיידית

14.1 אבחון והערכת מסוכנות

עם פניית קורבן האלימות לעו"ס במחלקה לשירותים חברתיים, או במרכז למניעה וטיפול באלימות במשפחה. הן באמצעות הטלפון או בהגעה ישירה, יבוצע מיידית אבחון והערכת מסוכנות עפ"י המודל להערכת המסוכנות בין בני זוג.

מטרת הפגישה הראשונה, בין השאר, לגייס את קורבן האלימות ואת התוקף לתהליך טיפולי. יש לערוך אבחון לגבי מצבו העכשווי המיידית של קורבן האלימות (ברמה הרגשית והפיזית). יש לבחון את יכולת הקורבן להתמודד באופן מיידית, את מערכת התמיכה המורחבת, את רצונות הקורבן ואת הפגיעה הישירה והעקיפה בבני המשפחה האחרים (ילדים, זקנים).

14.2 יידוע קורבן האלימות - על פי תקנות לחוק למניעת אלימות במשפחה

(יידוע בידי עובד סוציאלי) התשס"ב – 2002.

על העו"ס שקיבל את קורבן האלימות לפגישה הראשונה, לאחר האבחון הראשוני לידע אותו בדבר הגורמים המטפלים והמענים הטיפוליים בקהילה, כולל הצגת האפשרות בדבר הגשת תלונה במשטרה (עפ"י הצורך והמצב). כמו כן, תועבר לקורבן האלימות חוברת מידע בדבר השירותים בתחום האלימות במשפחה (חוברת שהופקה והופצה במשרד). העו"ס ימלא טופס יידוע מטופל על אפשרויות הסיוע (נספח ה').

14.3 בניית תוכנית הגנה

בהתאם לאבחון והערכת מצב הקורבן (ע"פ סעיף 15.1), תיבנה תוכנית הגנה בשיתוף עם הקורבן שתכלול: הפניה למקלט לנשים מוכות (ראי/ה הוראה 3.8 בתע"ס) או לדירת קלט (ראי/ה הוראה 3.42 בתע"ס), בהתאם לרמת הסיכון ולהתאמת האישה למסגרת, או מציאת מסגרת הגנתית אחרת במשפחה או בקהילה. אם האישה אינה זקוקה, בזמן הנתון, או אינה מסכימה – יוצע לאישה להכין תוכנית הגנה חלופית (לעת הצורך), תוכנית שתכלול אחת או יותר מההמלצות הבאות:

▲ **להתרחק מהמקום** עם חפצים ומסמכים אישיים, כתובות ומס' טלפון חשובים.

▲ **להזמין מיד את המשטרה** או אנשים אחרים, כדי שיתערבו להפסקת האלימות.

▲ לעזוב **לפני הסלמת האלימות** כאשר מצויה בסכנה, תוך תכנון מוקדם והכנת חפציה מבעוד מועד.

▲ **לא לשמור את האלימות בסוד. לספר לחבר/ה ולתאר בפניו/ה מה ארע.** חשוב לעודד קשר עם שכן או חבר שיהיו מודעים למצב ויהיו מוכן/ים לעזור בשעת הצורך.

▲ לאחר שעזבה את המקום יש להנחותה לפנות **למקום בו תוכל לשהות בבטחה.** להיעזר במשפחה וידידים. להדגיש בפניה כי יש באפשרותה לפנות לקווי חירום 24 שעות ביממה. שם יעזרו לה באיתור מקום בטוח כולל לקו החירום הארצי לאלימות במשפחה וילדים בסיכון, המופעל ע"י המשרד ומספרו 1-800-220-000.

▲ **להתקשר לאחד השירותים בקהילה** העוסקים בטיפול ובייעוץ בנושא זה, על פי הפירוט בחוברת המידע, שהופקה ע"י המשרד ואשר נמצאת בכל שירותי הרווחה, בהם תוכל לקבל שירותי הגנה, ליווי, טיפול, ייעוץ כללי ומשפטי.

14.4 במקרי אלימות מורכבים – מנהל המחלקה ייזום דיון רב משתתפים, אליו

יוזמנו נציגי השירותים השונים בקהילה: משטרה, בריאות, בריאות הנפש, חינוך, פנים, שיכון וגורמים נוספים על פי הצורך, זאת כדי לוודא ולברר אפשרויות טיפול נוספות וייחודיות.

הדיון יתקיים במועד הסמוך מאוד לזיהוי המקרה ולסיווגו כמורכב. מקרי אלימות מורכבים בהם יתקיים דיון כאמור הם, בין היתר:

◆ מקרים בהם הבעל / בן הזוג שפוט למאסר בגין אלימות, עומד להשתחרר מהכלא ורמת המסוכנות כלפי האישה עדיין מוגדרת כגבוהה.

◆ במקרים בהם העובדים הסוציאליים המטפלים, נמצאים בתחושת חוסר אונים לנוכח ההחלטות שהאישה המוכה מקבלת על עצמה ופועלת על פיהן, כגון: מסרבת לתוכנית ההגנה המוצעת לה וכו'.

◆ במקרים בהם מעורבים מספר גורמים בטיפול במשפחה ויש צורך לפעול לתיאום הטיפול של כל המערכות המעורבות.

14.4.1 מטרת הדין בפורום הרחב הינה לאפשר:

- ◆ איסוף וקבלת מידע מהגורמים המטפלים לגבי המקרה.
- ◆ סיעור מוחות מול מקרים קשים.
- ◆ הרחבת הרפרטואר של ההתערבויות הטיפוליות
- ◆ יצירתיות בחשיבה על מענים טיפוליים
- ◆ מתן תמיכה לצוות המטפל
- ◆ גיבוש דפוסי פעולה ותוכנית טיפול מתאימה למקרה.

14.5 במקרים של רצח על רקע אלימות במשפחה, פגיעה חמורה, ניסיון לרצח

או ארוע חריג וחמור אחר יש לדווח לאלתר, במהלך ולאחר ההיערכות בישוב, להנהלת המחוז למפקחי השרות לרווחת הפרט והמשפחה על הרקע, דרכי הפעולה והתוכניות ועל ממצאי בדיקת האירוע. על פי החלטת ממשלה, על הועדה הבינמשרדית לנושא אלימות במשפחה, לקיים דיונים בעקבות מקרי הרצח, בהשתתפות נציגי משרדי ממשלה שונים ונציגי הרשות המקומית.

15. דרכי טיפול ומניעה

15.1 ועדות בתחום אלימות במשפחה

15.1.1 ועדה בין משרדית לטיפול באלימות במשפחה.

הועדה מתווה דרכי פעולה בין המשרדים והארגונים ומאשרת תוכניות התערבות שונות. הועדה מנהלת דיוניה באמצעות ועדות משנה ומתכנסת במליאה, לצורך קבלת תוכניות על פיתוח שירותים, איגום משאבים ויצירת שתופי פעולה והסדרים בין משרדיים ובינשרותיים.

הועדה בראשותו של מנכ"ל משרד הרווחה כוללת נציגים מהמשרדים הבאים:

משרד הרווחה

משרד לביטחון פנים + שב"ס + משטרת ישראל

משרד ראש הממשלה - הרשות לקידום מעמד האישה

משרד החינוך, התרבות והספורט
המוסד לבטוח הלאומי
משרד הבריאות
משרד לקליטה ועליה
משרד המשפטים
משרד הבינוי והשיכון
ונציגי ארגונים וולנטרים העוסקים בתחום.

15.1.2 וועדה מחוזית להערכת פוטנציאל מסוכנות משותפת למשרד

הרווחה ולמשרד הבריאות (בריאות הנפש)

חברי הועדה הם:

מפקח השרות לרווחת הפרט והמשפחה במחוז

ופסיכיאטר מטעם משרד הבריאות.

הועדה דנה בפניות של גורמי הטיפול בקהילה לגבי מקרים המורכבים ביותר של אלימות במשפחה, המחייבים אבחון מקצועי מעמיק. מדובר במקרים אשר הכלי להערכת מסוכנות אינו מספק לצורך קבלת החלטות להתערבות המתאימה או במקרים אשר לגורמי הטיפול יש צורך בהתייעצות ובאבחון נוסף (ראה פירוט בהוראה 3.39 בתע"ס).

15.1.3 ועדה מחוזית לאלימות במשפחה וגילוי עריות, משותפת למשרד

הרווחה ושבי"ס בענייני אסירים אלימים ומשפחותיהם

חברי הועדה הקבועים הם מפקח השרות לרווחת הפרט והמשפחה ועו"ס שבי"ס. הדיונים נעשים גם בהשתתפות קצין מבחן ופקיד סעד לחוק הנוער, מפקח נערה במצוקה וגורמי הטיפול הישירים בקהילה ובכלא, זאת על פי העניין. הועדה דנה במקרים בהם התוקף נשפט למאסר והדיון מתקיים בשאלת החופשות, השחרור המוקדם, בקורי ילדים והטיפול במשפחה בקהילה ובאסיר בכלא – בהתאם לחוק שחרור על תנאי התשס"ב - 2002 (ראה הוראה 3.37 בתע"ס).

15.2 הוסטל לגברים אלימים

מסגרת המשמשת פתרון ל"גרעין הקשה" של גברים אלימים שהורחקו מביתם ונוקקים למסגרת נמרצת ומובנית לפרק זמן מוגבל, בדרך כלל, על פי צו בית משפט בטיפול כפוי וסמכותי או על פי החלטת העובד הסוציאלי במחלקה לשירותים חברתיים (ראה הוראה 3.40 בתע"ס).

15.3 הטיפול במחלקה לשירותים חברתיים

הטיפול באלימות במשפחה יעשה עם כל בני המשפחה (הקורבנות והתוקפים) - נפגעים ישירים ועקיפים. הטיפול יותאם לקצב ההתקדמות של המטופל, תוך הכלה ומתן תמיכה ואמפטיה. הטיפול יינתן ע"י עו"ס מיומן לטיפול באלימות במשפחה שהוכשר לכך, או ע"י עו"ס בשלבי הכשרה, המקבל הדרכה בתחום. הטיפול בקורבן ובתוקף, המבוצע במקביל, יעשה ע"י מטפלים שונים באמצעות טיפולים פרטניים וקבוצתיים.

15.3.1 מרכז קשר הורים - ילדים

מסגרת מוגנת לפיקוח על הסדרי ראייה בין הורים לילדיהם, במקרים בהם קיימת אלימות או חשד לאלימות במשפחה, ועל רקע משברים במשפחה (גירושין) (ראה הוראה 3.36 בתע"ס).

15.3.2 תוכנית "קדימה"

תוכנית בקהילה הבאה להבטיח את שלומם של משפחות נפגעות אלימות ושל ילדים בסיכון במשפחה ובקהילה, ע"י הגברת המודעות, ההתעניינות ושיתוף הפעולה הציבורי והקהילתי בעניין ילדים בסיכון ומשפחותיהם ובעניין משפחות נפגעות אלימות במשפחה (ראה הוראה 7.9 בתע"ס).

15.3.3 המרכז למניעה וטיפול באלימות במשפחה

המרכז נועד לספק מענה ברמות השונות וברבדים שונים, לכל חברי המשפחה, בכל רמת פגיעה אפשרית. לאור זאת יהיה במרכז למניעה וטיפול באלימות במשפחה סל שירותים ומגוון מענים וסעדים על גבי רצף טיפולי - מבניית תוכנית הגנה ועד לטיפול מעמיק, בהתאם לצרכים השונים ובהתאם לעיתוי הפניה לעזרה.

א. אוכלוסיית היעד המטופלת במרכז

- ◆ נשים (בד"כ) נפגעות אלימות במשפחתם (בד"כ ע"י בן זוג).
- ◆ בני הזוג (בד"כ גברים) המתנהגים באלימות במשפחתם.
- ◆ ילדים ובני נוער עדים לאלימות שנחשפו לאלימות במשפחתם.
- ◆ מתבגרים המתנהגים באלימות כלפי הוריהם/אחיהם/בני בנות זוגם.
- ◆ זקנים הסובלים מאלימות ע"י בני משפחה או ע"י המטפלים בהם.

ב. מטרות ותפקידי המרכז

- (1) הערכת מסוכנות, אבחון ובניית תוכנית הגנה לאוכלוסייה הנפגעת.
- (2) מתן טיפול ישיר, אמבולטורי למשפחות הסובלות מאלימות, בשיטות ובדרכי התערבות מגוונים, בהתאם לאוכלוסייה המטופלת ועפ"י הצרכים.
- (3) מתן יעוץ והדרכה לעוס"ים ולאנשי מקצוע אחרים בקהילה – בנוגע להערכת המסוכנות, אבחון ובניית תוכנית הגנה.
- (4) יזום והפעלת תוכניות ופעולות מניעה ברמה מקומית ו/או אזורית. תוך הסתייעות בכל גורמי הרווחה, עם דגש קהילתי חברתי, להעלאת המודעות ושינוי עמדות בקרב אנשי מקצוע ובקרב הציבור.
- (5) לימוד וצבירת מידע על בעיית האלימות במשפחה בקהילה: אפיונים והיקפים.
- (6) מתן יעוץ משפטי לאוכלוסיית הפונים – באופן ישיר, בתוך המרכז, או הפניה לגורמים מתאימים בקהילה.

ג. דרכי ההפניה

- (1) יחידים ומשפחות יופנו לטיפול במרכז, באמצעות העוס"ים ופקידי הסעד במחלקות לשירותים חברתיים, ובאמצעות העוס"ים ביחידות הסיוע ליד בתי המשפט לענייני משפחה במצבים הבאים:

- ◆ כאשר העו"ס במחלקה מתרשם לגבי נחיצות טיפול מעמיק ומיומן בתחום האלימות במשפחה.
 - ◆ במקרי אלימות פיזית, מינית ורגשית קשה.
 - ◆ כאשר ניתן צו של בית משפט (לטיפול).
- כל דרכי הטיפול יהיו תוך הקפדה על שיתוף פעולה ותאום עם הגורם המפנה, ובמידת הצורך, בשיתוף הערכאות המשפטיות.
- (2) גורמים שונים בקהילה כמו: משטרה וקופ"ח, יוכלו להפנות המטופלים ישירות למרכז שיתאם את ההתערבות עם המחלקה לשירותים חברתיים. לגבי פניות אלו, על מנהל המרכז ליידע מיידית בכתב את מנהל המחלקה ו/או בא כוחו על שילוב המטופל בטיפול במרכז, ולתאם את שיתוף הפעולה.
- (3) כל הפונים והמופנים למרכז (גם פונים פרטיים וגם הפניות באמצעות מוסדות וארגונים) נדרשים למלא טופסי פניה והצהרה, כמקובל, ויובהר להם כי מובטחת להם סודיות כמו לכל פונה במחלקה לשירותים חברתיים.
- (4) דרכי עבודה משותפים: עם קליטת הפונים במרכז, תיקבע חלוקת עבודה בין המרכז למחלקה לשירותים חברתיים, תוך הקפדה על שיתוף פעולה ברשות המקומית וביישובי הפריפריה. עם סיום הטיפול, תופנה המשפחה להמשך קשר טיפולי, ליווי ו/או מעקב במחלקה לשירותים חברתיים, לאחר שתתקיים ועדת הערכה במרכז, לגבי המשך הטיפול שנעשה במרכז ולגבי המשך הטיפול מחוץ למרכז. העבודה הטיפולית להפסקת האלימות, תיעשה במרכז והתערבויות אחרות הקשורות למכלול בעיות נוספות, תיעשה ע"י המחלקה, תוך כדי הטיפול במרכז או בסוף ההתערבות, הכל בהתאם לצורך. במקרים אלה תתקבל החלטה משותפת לגבי מנהל הטיפול.
- (5) סודיות על צוות המרכז חלים כללי הסודיות המתחייבים מחוק שירותי הסעד, חוק ההגנה על פרטיות (התשמ"א –

1981) ותקנותיו וחוק העונשין (התשל"ז – 1977). תכנית העבודה של המרכז תשולב בתכניות העבודה של המחלקות לשירותים חברתיים.

ד. דרכי ההפעלה

(1) הפעלת המרכז הינה באחריות הרשות המקומית ועל פי הסכם בין הרשות המקומית לבין ארגון מפעיל (אם יש).

(2) בכל מרכז תופעל ועדת היגוי שתפקידה לדאוג ליישום מדיניות המשרד, ליווי עבודת המרכז, אישור תכנית עבודה שנתית ומעקב אחר הביצוע. ועדת ההיגוי תתכנס, לפחות, פעמיים בשנה. מנהל המחלקה לשירותים חברתיים אחראי לזימון הוועדה, באמצעות מנהל המרכז.

הרכב ועדת ההיגוי:

מנהל המחלקה לשירותים חברתיים של הרשות המקומית המפעילה את המרכז או מי מטעמו – יו"ר.

מנהלי מחלקות ביישובי הפריפריה.

מנהל המרכז

מפקח השרות לרווחת הפרט והמשפחה במחוז.

מפקח השרות לילד ולנוער במחוז

מפקח השרות לזקן במחוז (לפי הצורך – אם מופעלות תוכניות לזקנים).

נציגי הארגונים השותפים להפעלת המרכז.

מפקח ארצי לטיפול באלימות – במידת הצורך.

לוועדת ההיגוי יוזמנו על פי הצורך, נציג המשטרה, שירותי בריאות הנפש ובריאות כללית, החינוך, השיכון ואחרים.

(3) ישיבות ועדות ההיגוי יתועדו, ועותק מסיכום הישיבות

ישלח למשתתפים ולפקוח הארצי.

(4) כל מחלקה לשירותים חברתיים תשקול בחירת מרכז, לנושא המניעה והטיפול באלימות במשפחה במחלקה, אשר יעמוד בקשר מתמיד עם עובדי המרכז, יגבש ויפעל איתם במשותף לפתרון בעיות האלימות ברשות המקומית. תאור התפקיד בהוראה 2.4 בתע"ס.

(5) המרכז יבסס דרכי קשר ותיאום, כולל דרכי פניה והפניה, בינו לבין כל גורמי הרווחה הנוגעים בעניין: המקלטים לנשים מוכות, דירות הקלט, מרכזי החירום לילדים, מרכזי קשר הורים ילדים, הוסטל לגברים אלימים, שירות מבחן למבוגרים, שירות מבחן לנוער ויחידות הסיוע ליד ביהמ"ש לענייני משפחה.

ה. דרכי טיפול והתערבות מיידיים

(1) המרכז נותן עדיפות לאבחון, הערכת מסוכנות ובנית תוכנית הגנה לקורבנות אלימות במשפחה, הפונים למרכז.
(2) המרכז מציע מגוון דרכי התערבות לטיפול באוכלוסיית היעד. הטיפול נעשה תוך תיאום ושיתוף פעולה עם הגורמים הנמצאים בקשר טיפולי קודם עם המשפחה ועם גורמים העשויים לסייע לקידום הטיפול. הטיפול מתייחס לבן המשפחה הנפגע, לבן המשפחה האלים ולבני המשפחה האחרים. עו"ס המרכז אחראי לתאום ושיתוף הפעולה עם גורמי הטיפול השונים.

ו. ההתערבויות הטיפוליות והתוכניות הפועלות במרכז

(1) אבחון והערכת מסוכנות

(2) טיפול פרטני

◆ טיפול פרטני לנשים - (בד"כ הקורבנות) מתייחס להגנת האישה, לסיוע במצוי זכויות ויציאתה ממעגל האלימות. מתן תמיכה אינטנסיבית והתייחסות לרגשותיה כאישה מוכה (פחד, בושה, כעס, אובדן וכו').

כמו כן, ניתנת התייחסות למנגנוני הגנה (הכחשת האלימות, הזדהות עם התוקף וכו') ולהיסטוריה המשפחתית. התהליך הטיפולי כולל תהליך העצמה המאפשר בחירה ותכנון המשך חייה.

- ◆ טיפול פרטני לגברים - (בד"כ התוקפים) מתייחס למאפייניו האישיים, להיסטוריה המשפחתית לאינטראקציה המשפחתית והחברתית של הגבר, התייחסות לרגשותיו (הכלה ותמיכה), לקבלת אחריות למעשיו ולתהליך ההיפרדות והנפרדות מבת זוג.

(3) טיפול קבוצתי

- ◆ טיפול קבוצתי לנשים – מושם דגש על תהליך העצמה, התייחסות למיומנויות תקשורת ולרגשות המלווים קורבן האלימות, מתן תמיכה באמצעות המנחה וקבוצת השווים והתייחסות רגשית למצב האמביוולנטי (אובדן, אשמה, חוסר אונים וכו'). הקבוצות מתקיימות אחת לשבוע למשך 16-30 מפגשים (כולל קבוצות המשך). המודל הקבוצתי הראשוני עוסק במיומנויות קוגניטיביות התנהגותיות וקבוצות המשך על מיומנויות דינמיות, התפתחותיות ואחרות (כגון: הורות).
- ◆ טיפול קבוצתי לגברים – המודל הקבוצתי מבוסס על מיומנויות קוגניטיביות והתנהגותיות: תיעול ושליטה בכעסים, מיומנות תקשורת טיפולית, קבלת אחריות ע"י הגברים האלימים, זיהוי המקורות הפנימיים לאלימות, פיתוח יכולת שליטה עצמית, פתרון בעיות וקונפליקטים תוך הגברת הערך העצמי. מתן תמיכה באמצעות המנחה וקבוצת השווים. המודל הקבוצתי הראשוני עוסק בטיפול התנהגותי קוגניטיבי (תיעול כעסים) וקבוצות המשך על מיומנויות דינמיות, התפתחותיות ואחרות (כגון הורות).

(4) **טיפול משפחתי/זוגי** – כדרך לעיבוד הנלמד והתהליך בהתערבויות הראשונות כבסיס להפניה להמשך טיפול בשירותים משלימים משיקים (תחנות ליעוץ בחיי נישואין ומשפחה, מרכזים טיפוליים אחרים).

(5) **טיפול משלים** – כגון: טיפול באומנויות, מיומנויות להגנה עצמית, תאטרון קהילתי, הכשרה והעשרה תעסוקתית – יבוצע בשיתוף עם גורמים רלבנטיים בקהילה כהמשך או במקביל לעבודה הטיפולית במרכזים.

(6) **תוכנית עוסי"ם בתחנות משטרה**

תוכנית משותפת עם משטרת ישראל (המשרד לביטחון פנים), שמטרתה התערבות בשעת משבר עם המתלונן/ת והתוקף על רקע המצב המשברי של הגשת התלונה על אלימות במשפחה או בסמוך לה.

(א) מטרת ההתערבות - אבחון ראשוני, הערכת מסוכנות וגיוס הקורבן והתוקף לטיפול במסגרת המרכז למניעה וטיפול באלימות במשפחה. התוכנית מופעלת, בשלב זה, ב-12 תחנות משטרה ומרכזים.

(ב) עקרונות ההפעלה -

- עו"ס המשטרה ישהה בתחנת המשטרה מס' פעמים בשבוע, בשעות המתואמות עם הגורמים המתאימים בתחנות המשטרה.
- במהלך שהייתו בתחנה יקבל העו"ס מחוקרי האלימות במשפחה בתחנת המשטרה עדכון לגבי התיקים שנפתחו בתחום האלימות במשפחה (הבינווגית) יערוך מיון ראשוני ויזמן את הקורבן והתוקף לאינטייק ראשוני בתחנה או במרכז. כל זאת, בהתאם להנחיות הפנימיות של התוכנית.
- בזמן שהייתו בתחנה יקבל העו"ס את המתלוננת ו/או התוקפן לשיחות "בזמן אמת" בכל מקרה של

- תלונה בגין אלימות במשפחה, כאשר הקורבן ו/או התוקף יביעו הסכמה בימים אחרים, העו"ס נקרא לשיחות ב"זמן אמת" לתחנת המשטרה, בהתאם לשעות עבודתו או לשעות הפתיחה של המרכז.
- כאשר אין מתאפשרת שיחה עם עו"ס בזמן הגשת התלונה, ישלח חוקר המשטרה מיידית טופס הסכמה לדיווח למרכז. טופס ההסכמה יהיה חתום ע"י הקורבן ו/או התוקף. העו"ס יצור קשר עם החתום על הטופס תוך 24-48 שעות ממועד הגשת התלונה.
 - עו"ס המשטרה עורך רישום שוטף על הדיווחים וההפניות ועל ההתערבויות שלו לסוגיהן.
 - עו"ס המשטרה יוזם, בשיתוף חוקרי האלימות במשפחה בתחנה, הקמת צוות היגוי מקומי עם מפקד התחנה, ראש מחלקת החקירות בתחנה, חוקרי האלימות במשפחה ואחרים ועם מנהל המרכז לטיפול באלימות במשפחה, מנהל המחלקה לשירותים חברתיים, המפקח המחוזי ואחרים, עפ"י הצורך. במפגשים אלה עולים הצרכים, הקשיים והצעות לפתרון.
 - ועדת הגוי ארצית שמשותפים בה נציגי העוס"ים השותפים לתוכנית, נציגי הפיקוח המחוזי ונציגי המטה הארצי במשטרה (מדור נפגעי עבירה) הצוות נפגש 3-4 פעמים בשנה. יו"ר ועדת ההיגוי הוא המרכז הארצי על תחום האלימות במשפחה במשרד הרווחה. בועדת ההיגוי הארצית נימסר דיווח שוטף, נקבעים דרכי הפיקוח והבקרה וכן מדיניות והנחיות ההפעלה.

(7) תוכנית ילדים עדים לאלימות

(א) רצינל

ילדים חשופים לאלימות בין הוריהם נפגעים נפשית ותפקודית מחשיפה זו, הם חווים תחושות קשות של

חוסר אוניס, פחד, חרדה וחיים בבושה (עם סוד משפחתי מביד). ילדים אלה חיים במצב של בידוד ודימוי עצמי נמוך. בדרך כלל, חסרות להם מיומנויות לפתרון קונפליקטים, ובמקרים רבים הם נקלעים לעימותים פיזיים. התוכנית לילדים עדים לאלימות מופעלת במסגרת המרכזים למניעה וטיפול באלימות במשפחה. המרכז, אשר קיבל תגבור להפעלת עו"ס מומחה לילדים, יפעיל לפחות 2 קבוצות ילדים בשנה, (בכל קבוצה משתתפים 8-12 ילדים), וקבוצות הורים.

(ב) מטרות הקבוצה הטיפולית לילדים עדים

- ◆ שבירת הסוד – מתן לגיטימציה להעלאת נושא האלימות במשפחתם.
- ◆ זיהוי רגשות – יצירת שפה רגשית אחידה שתאפשר לילדים לבטא עצמם ולהכיר את מגוון הרגשות אותם הם חווים.
- ◆ השתייכות לקבוצות התייחסות ספציפית – ע"י יצירת אוירה חמה ותומכת.
- ◆ חינוך להגנה עצמית - רכישת כלים להתמודדות במצבי לחץ ומשבר.
- ◆ חיזוק הדימוי והערכה העצמית – דרך תמיכה וטיפול כישוריו המיוחדים של כל ילד.

(ג) תדירות והיקף מפגשי הקבוצה

אחת לשבוע, שעה וחצי כל מפגש, עד 24 מפגשים. במקרים מסוימים ועפ"י שיקול דעת העובד המטפל, יינתן, במקביל או לפני הטיפול הקבוצתי, טיפול פרטני במרכז. הקבוצות יונחו ע"י עוס"ים מיומנים בתחום הטיפול בילדים עדים לאלימות.

(8) קבוצת הורות בצל האלימות במרכז

(א) רציונל

יש לשאוף לקיים, במקביל לקבוצת הילדים, קבוצת הורים (של הילדים המשתתפים בקבוצה). במסגרתה יעבדו על ההורות שלהם, ובה יתאפשר להם להבין את התהליך אותו חווים ילדיהם. כשלב נוסף בטיפול להפסקת האלימות, ובזיקה לעבודה הטיפולית עם הילדים החשופים לאלימות במשפחה, יש מקום להתייחס להיבטים המשפחתיים של הבעיה ושל דרכי פתרונה, כחלק אינטגרלי מפתרון בעיית האלימות, ולהתערב ברמה ישירה עם הורי הילדים. קרי, הנשים המוכות והגברים האלימים, האחראים לסיפוק צורכי ילדיהם ולחינוכם. התוכנית מתבצעת באמצעות צוות מקצועי שהוכשר לכך. ההתערבות הינה קבוצתית ונקראת "קבוצת התפתחות אישית סביב האמהות לנשים מוכות", ו"קבוצה לחיזוק התפקוד ההורי של הגברים האלימים". יש לפעול על-פי המודל שפותח ע"י דר' עינת פלד וגיא פרל, מביה"ס לעבודה סוציאלית, באוניברסיטת ת"א, בשיתוף משרד הרווחה – השרות לרווחת הפרט והמשפחה ואשלים. הקבוצות מונחות ע"י שני מנחים (בד"כ, גבר ואישה) בליווי הדרכה.

(ב) תוצאות מצופות בעבודה עם הנשים המוכות בקבוצת

ההורות:

- ◆ תוגבר תחושת הרווחה הכללית של הנשים.
- ◆ יחול שיפור בהערכת הנשים את היכולות והמיומנות שלהן כאמהות.
- ◆ תופחת תחושת הדחק של הנשים ביחס לאמהות.
- ◆ תוגבר הקבלה העצמית של הנשים ביחס לאימהותן.
- ◆ הנשים תתפוסנה את הקבוצה כחלק אינטגרלי מתהליך הטיפול באלימות.

(ג) תוצאות מצופות בעבודה עם גברים אלימים בקבוצת

ההורות

- ◆ תוגבר יכולת ההתבוננות העצמית של הגברים.
- ◆ תוגבר האמפטיה של הגברים ביחס לרגשות ילדיהם.
- ◆ תוגבר הבנתם של הגברים ביחס להשפעות החשיפה לאלימות על ילדיהם.
- ◆ יתרחב רפרטואר המיומנויות ההוריות של הגברים.
- ◆ יחול שיפור בהערכת הגברים את היכולות והמיומנויות שלהם כאבות.
- ◆ הגברים יתפסו את הקבוצה כחלק אינטגרלי מתהליך הטיפול באלימות.

(9) טיפול באלימות נגד זקנים

ההתעללות בזקנים הינה מגוונת וכוללת:

(א) פגיעה פיזית - גופנית, גרימת כאב, הבאה לידי ביטוי בשטפי דם, שריטות חתכים, נשיכות, שברים וכו'.

(ב) התעללות מינית - ביצוע מגע מיני מכל סוג שהוא, נגד רצון הזקן.

(ג) פגיעה נפשית - פגיעה הגורמת לסבל, עלבון, השפלה, צער, פחד, בושה ודחייה הנגרמת כתוצאה מזלזול, יחס פטרוני, איומים, צעקות, קללות וכינויי גנאי, ענישה והתעלמות מהזקן ומבקשותיו.

(ד) ניצול כלכלי - ניצול ושימוש לא חוקי ברכוש ובמשאבי הזקן, הן בידיעתו והן שלא בידיעתו.

הטיפול בהתעללות ובהזנחה של זקנים נעשה במסגרת המרכזים לטיפול באלימות במשפחה, בשיתוף המדור לזקן

במחלקה לשירותים חברתיים.
הטיפול נגזר מסוג האלימות וניתן הן במרכזים לטיפול
באלימות במשפחה והן בסוכנויות השונות למען הזקנים
בקהילה כמו: מרכז יום, מועדונית ועוד

(10) תוכנית מניעת אלימות בינזוגית בקרב מתבגרים –

”חברות וזוגיות ללא אלימות”

תוכנית משותפת עם משרד החינוך, שמטרתה חינוך
ומניעה. התכנית מופעלת במסגרת המרכזים למניעה
וטיפול באלימות במשפחה או באמצעות עוסי”ם מרכזי
נושא אלימות במחלקות לשירותים חברתיים. התוכנית
מועברת לתלמידי כיתות י' יא' בבתי ספר תיכוניים, ברחבי
הארץ, וכוללת 11 מפגשים בני שעתיים כל מפגש.
נושאי התוכנית נמצאים על רצף: החל ממערכת יחסים
זוגית ומשפחתית תקינה (אהבה וחברות, תקשורת,
שוויון בין המינים ועוד) ועד למערכת יחסים פתולוגית
ואלימה (נורות אדומות – חיזור אליים, מיתוסים ועמדות
באלימות במשפחה, שליטה בכעסים ועוד). התוכנית
מופעלת באמצעות עוסי”ם, יועצים חינוכיים ומחנכים.

(11) התערבויות ברמה הקהילתית והבין ארגונית בתיאום

עם המחלקות לשירותים חברתיים באזור

- איתור אוכלוסייה נפגעת אלימות במשפחה (בשיתוף
מערכות הרווחה, החינוך, הבריאות והמשטרה
בקהילה).
- הסברה והעלאת המודעות לנושא: קיום הרצאות, חוגי
הורים וסדנאות לאוכלוסייה הרחבה.
- הסברה והנחיה לשוטרים בתחנות המשטרה
המקומיות ובניית דפוסי עבודה משותפים ודרכי הפנייה
לטיפול. זאת עפ”י הנוהל הארצי, לפיו על חוקר
המשטרה, הגובה תלונה על אלימות במשפחה, לדווח

למרכז באופן מיידי, על גבי טופס הסכמה לדיווח
חתום. על המרכז ליצור קשר עם בני הזוג, סמוך
לקבלת המידע ולפעול לגיוס לטיפול.
■ הסברה והנחייה לאנשי מקצוע המעורבים בתופעה:
שופטים, מורים, יועצים חינוכיים, אחיות, רופאים ועוד.

15.3.4 משך זמן הטיפול במרכז

משך הטיפול לכל מטופל במרכז, הוא עד שנה. במידה וקיים צורך
להמשך טיפול, יש לקיים ועדת הערכה בהשתתפות מנהל המרכז,
העו"ס המטפל, עו"ס המשפחה במחלקה, המטופל והמפקח
המחוזי. ועדה זו תתכנס לצורך קבלת החלטות משותפת לגבי
המשך הטיפול, סוג הטיפול המתאים וכן המסגרת בו ימשך
הטיפול.
סיכום הדיון בועדה ייכתב על גבי טופס (נספח ו'1א') וייחתם על
ידי המשתתפים בדיון. אם הוחלט על המשך הטיפול במרכז, יש
לצרף לטופס ההשמה שנשלח למשרד.
במקרים בהם לא מתקיימת ועדת הערכה לטיפול, לאחר היוועצות
עם המפקח המחוזי, יש להגיש בקשה למפקח טופס בקשה
לאישור הארכת טיפול (נספח ו'2) ואת אישור המפקח
(נספח ו'3) יש לצרף לטופס השמה למסגרת שנשלח למשרד
הרווחה.

15.3.5 כוח אדם במרכז

העובדים הסוציאליים יהיו מיומנים, בצורות ההתערבות השונות
ובעבודה עם המשפחה ועם חלקים בתוכה. לפחות, אחד
מהעובדים הסוציאליים יהיה עובד שרכש מיומנות בטיפול בנשים
מוכות. כמו כן תועסק מזכיר/ה בהתאם לגודל המרכז.
מרכזים שיתוקצבו לתוכניות ייחודיות יפעילו כו"א שיש לו
מיומנות לנושא: עו"ס ילדים עדים לאלימות והורות, עו"ס משטרה,
עו"ס לטיפול בזקנים, עו"ס תוכניות מניעה.
◆ מנהל המרכז – עו"ס מיומן לאלימות במשפחה ומיומן בסוגיות
ניהוליות שתפקידיו:

(א) אחריות לניהול צוות העובדים, ניהול תקציב המרכז ותפעולו.

(ב) אחריות לבצוע מדיניות המשרד בהפעלת המרכז: ניהול תיקים, מילוי הועדות ושליחתן בזמן, תיעוד העבודה באישיותו המשפחתית והקבוצתית, השתתפות במחקרים שהמשרד יוזם ו/או מזמין, רישום ואיסוף נתונים ומידע באופן שוטף.

(ג) אחריות להדרכת צוות העובדים במרכז.

(ד) מתן יעוץ לעוסיים מארגונים משיקים בקהילה.

(ה) טיפול ישיר בפונים (פרטני וקבוצתי), בהתאם להיקף משרתו.

◆ תפקידי עו"ס המרכז

(א) אבחון והערכת מסוכנות ובניית תוכנית הגנה מותאמת להערכה.

(ב) טיפול פרטני וקבוצתי על פי היקף משרתו.

(ג) קשר עם גורמי טיפול נוספים ומשיקים בקהילה על פי הצורך.

(ד) ביצוע תוכניות מניעה.

בחירת מנהל המרכז ועובדיו תיעשה בשיתוף ובתיאום עם המפקח המחוזי.

15.3.6 מימון המרכז

המימון, בהתאם לגודל היישוב, הצרכים ומסגרת התקציב הייעודי - התקציב כולל העסקת כ"א, במרכז, והינו מועבר ע"פ דיווח פר-משפחה וע"פ תעריף.

◆ הוצאות אחרות

(א) מבנה והחזקתו (שכירות, חשמל, מים, טלפון וכו).

(ב) ציוד ועזרי הדרכה.

(ג) הסברה

הוצאות אלו על חשבון הרשות המקומית ו/או הארגון המפעיל.

15.3.7 השתתפות עצמית

פונה המקבל טיפול במרכז למניעה וטיפול באלימות במשפחה
ישתתף בהתאם לטבלה שלהלן:

רמת השתתפות	הכנסה ממוצעת לנפש	גובה השתתפות
1	הכנסה מגמלאות בלבד	1/8 נ"ז
2	עד 9 נ"ז	1/3 נ"ז
3	9 - 14 נ"ז	2/3 נ"ז
4	14 נ"ז ומעלה	1 נ"ז

תקבולי הכספים במרכזים יועדו לפעילות המרכז, כפי שיאושרו בוועדות
ההיגוי.

15.3.8 דיווח

- א. הדיווח יעשה עפ"י נוהל מסגרות סמל תעריף 2501.
- ב. הדיווח יעשה עבור משפחה מטופלת, על גבי טופס החלטה על השמה (נספח ז') וטופס השמה למסגרת (נספח ח').
- ג. הדיווח יעשה עבור משפחה המגיעה לפחות פעמיים באותו החודש.
- ד. הדיווח יעשה רק על המטופלים של העו"סים המועסקים בתקציב המרכז.
- ה. במקרה שהמטופל/ת משתתף רק בקבוצה טיפולית יש לדווח עליו/ה למשך חודשיים בלבד.
- ו. משך דיווח למשפחה לא עולה על שנה, אלא לאחר דיון בוועדת הערכה. האישור החתום להארכת הטיפול, מצורף לטופס ההשמה שנשלח למשרד.
- ז. הדיווח נעשה רק על מטופלים על ידי עוסי"ם המועסקים מתקציב של המרכז. אין לדווח על משפחות המקבלות שירות, ע"י סטודנטים לע"ס או ע"י מתנדבים.
- ח. במקרה שהמטופל/ת משתתף רק בקבוצה טיפולית יש לדווח עליו לחודשיים בלבד.

ט. מטופלים ישתתפו במימון הטיפול בהתאם לתחשיב הזכאות
ועפ"י ההשתתפות שבסעיף 15.3.7 לעיל.
י. תקבולי הכספים במרכזים יועדו לפעילות המרכז, כפי שיאושרו
בועדות ההגוי. יש לדווח על כל מקבלי השירות.

16. מ י מ ו ן

16.1 המימון יהא מתקנה תקציבית 10.26.09 בהתאם לתקציב המאושר ועפ"י
סיווג.

16.2 המימון עבור המבנה והחזקתו (שכירות, חשמל, מים, טלפון וכ"ו), ציוד, עזרי
הדרכה והסברה הינו ע"ח הרשות המקומית ו/או הארגון המפעיל ב-100%.

17. מידע ומעקב

למשרד כלים אחידים לאיסוף נתונים ועיבוד מידע על הפעילות הכוללת
במחלקות לשירותים חברתיים (נתוני יסוד, מערכת המס"ר) ובמרכזים למניעה
וטיפול באלימות במשפחה לפי טופס "איסוף נתונים שנתי על מטופלים במרכז
למניעת אלימות במשפחה" (נספח ט/1) וטופס "איסוף נתונים שנתי בתוכנית
עו"ס משטרה" (נספח ט/2).

18. פיקוח ובקרה

משרד הרווחה מפעיל בקרה שוטפת בידי מפקחיו במחוזות, ובידי האגף לבקרות
פנימית.

פרופ' דב גולדברגר
המנהל הכללי